

3. Голікова Т. Д., Тимошок І. М., Косякова О. В. Проблемні питання призначення судових експертиз у кримінальному процесі за ініціативою сторони захисту (за матеріалами експертної практики). *Судово-експертне забезпечення кримінального процесу*: матеріали міжвідом. наук.-практ. семінару (29 трав. 2014 р.). Київ, 2014. С. 31–34.

4. Ольховська М. М. Оскарження постанови слідчого про відмову в задоволенні клопотання сторони захисту щодо залучення експерта (призначення експертизи) під час досудового розслідування. *Адвокат*. 2014. № 9. С. 45–48.

5. Гора І. В. Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 209–214.

6. Макаров М. А. Судовий контроль у кримінальному провадженні: монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. 340 с.

7. Карпова С. А. Деякі аспекти проведення експертизи у кримінальному процесі. *Кримінальне провадження: новатіт процесуальної теорії та криміналістичної практики*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (18–19 квіт. 2013 р.). Сімферополь: ДІАЙП, 2013. С. 72–73.

8. Жеребко О. І. Компетенція експертизи і компетентність експерта, співвідношення понять. *Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми*: зб. Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 10-річчя Ірпінської фінансово-юридичної академії та 80-річчя з дня народження відомого вченого-криміналіста сучасності, доктора юридичних наук, професора Бахіна Володимира Петровича. Ірпінь: Ірпінська фінансово-юридична академія, 2012. С. 99–101.

Мамка Григорій Миколайович,

народний депутат України, заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, доктор юридичних наук

ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЮРИДИЧНОГО ПРОЦЕСУ В РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Як відомо, матеріальне право взаємопов'язане із процесуальним правом через юридичний процес. При цьому, юридичний процес чітко регламентується за допомогою процесуальних норм і принципів.

За визначенням А.М. Колодія, до принципів юридичного процесу, що визначають у значній мірі його сутність, належать

принципи синхронності, рівності, збалансованості, розподілу сфер регулювання, демократичності, неоднomanітності, антибюрократичності, законності, надійності процесу, доступності, раціональності, послідовності, гарантованості [1, с. 202–204].

Серед зазначених принципів, які характеризують, насамперед, співвідношення матеріального і процесуального права, у контексті нормативної регламентації досудового розслідування кримінальних проступків слід звернути особливу увагу на принципи синхронності, збалансованості та розподілу сфер регулювання у кримінальному провадженні України.

Так, принцип синхронності означає, що виникнення норм і принципів матеріального і процесуального права, а звідси і головних елементів юридичного процесу повинно бути одночасним. Крім того, юридичний процес, що забезпечує реалізацію норм і принципів права, не повинен відставати чи надто випереджати суспільні відносини, на врегулювання яких він розрахований. Практично ця вимога означає, що законодавець повинен своєчасно потурбуватися про розробку проекту відповідного процесуального нормативно-правового акту (або ж процесуального розділу в нормативно-правовому акті) з тим, щоб матеріальні і процесуальні норми могли бути прийняті і введені в дію одночасно [1, с. 202].

Як відомо, у сфері кримінального юридичного процесу ця вимога у 2012 році при прийнятті чинного КПК України не була дотримана, зокрема у питанні, що стосується запровадження інституту кримінальних проступків.

Ця ситуація цілком справедливо викликала у юридичній спільноті широку критику.

Зокрема, як вказує К.П. Задоя, з 19 листопада 2012 року, коли новий КПК України набув чинності, частиною правової системи України став юридичний «алогізм», який неможливо ігнорувати. Йдеться про недопустимість встановлення процесуальним законом напрямів розвитку матеріального закону [2, с. 16]. Процес легалізації аналізованої категорії, зазначає Д.С. Азаров, відбувається «задом наперед» – у межах процесуального, а не матеріального права. Можна припустити, що КПК України писався із запасом, ніби на виріст [3, с. 129]. На погляд А.З. Гладуна, неминучість запровадження в систему права України інституту кримінальних проступків стала остаточно зрозумілою навіть найбільш реакційно налаштованим супротивникам цієї ідеї після ухвалення Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року, що встановлює особливості досудового розслідування і судового провадження щодо кримінальних проступків. З цього часу на порядку денному гостро стоїть наступне завдання – змістовне (матеріально-правове) наповнення інституту

кримінальних проступків, тобто визначення переліку діянь, що будуть до них відноситися [4, с. 91].

І лише через шість років з моменту прийняття чинного КПК України інститут кримінальних проступків одержав своє матеріально-правове наповнення [5]. А відтак і його процесуальна форма нарешті виявиться затребуваною.

Тісно пов'язаний із принципом синхронності принцип збалансованості юридичного процесу, який означає, що матеріальні і процесуальні принципи і норми з точки зору змісту повинні бути погодженими, несуперечливими. При цьому основою такого погодження має стати зміст і сутність норм і принципів матеріального права: процесуальні принципи і норми пов'язуються з матеріальними, а не навпаки [1, с. 203].

Що стосується сфери кримінального провадження, то, окрім наведеної вище проблематики запровадження у вітчизняний кримінальний юридичний процес інституту кримінальних проступків, в аспекті дії розглядуваного положення-принципу слід вказати і на те, що всупереч принципу збалансованості процесуальний закон містить матеріально-правові поняття, яких не знає закон матеріальний.

Так, як вказує М.А. Самбор, ст. 2 КПК України, визначаючи завдання кримінального провадження, вказує на те, що одним із таких завдань є захист особи і суспільства від кримінальних правопорушень, з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності. Таким чином, саме завдання кримінального провадження послуговується термінологією, яка не опрацьована у нормах матеріального кримінального законодавства України, а саме – поняттям «кримінальне правопорушення» [6, с. 392–393].

Ще більше питань щодо застосування в межах кримінального юридичного процесу матеріальних і процесуальних норм, які виявляються незбалансованими та суперечливими як за змістом, так і за термінологією, що в них використовується, виникає з огляду на положення ч. 3 ст. 9 КПК України, відповідно до якого «закони та інші нормативно-правові акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, повинні відповідати цьому Кодексу. При здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить цьому Кодексу».

Таким чином, розробники КПК України, а за ними і законодавець проголосили цей нормативний акт «головним серед рівних». «Положення, які стосуються кримінального провадження» – поняття доволі об'ємне та невизначене, такі положення містяться у значній кількості нормативно-правових актів, у тому числі КК України. Вочевидь, тут йдеться про закони та інші нормативно-правові

акти України, положення яких регулюють кримінальні процесуальні відносини.

Таке упущення розробників закону та законодавця, як видно з подальшого тексту КПК України (в контексті співвідношення його норм з нормами матеріального права), стало не можливою редакційною неточністю, а ігноруванням принципу системності, збалансованості, усвідомлення того, що кримінальне процесуальне право, хоча і є самостійною галуззю, але частиною усієї правової системи України. До того ж, проігноровано і дію принципу законності у кримінальному праві, відповідно до якої злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом (ч. 3 ст. 3 КК України).

Саме внаслідок цього стало можливим вторгнення КПК України до предмету кримінально-правового регулювання, що виявилось у використанні кримінально-правових понять та інститутів, які не встановлені матеріальним законом, викривленні деяких приписів КК України при встановленні порядку їх застосування нормами КПК України.

Така ситуація відповідно є порушенням і наступного з числа наведених принципів.

Йдеться про принцип розподілу сфер регулювання, який встановлює, що процесуальні норми і принципи не повинні стосуватися змісту принципів і норм матеріального права, а тим більше суперечити їм. Сфера дії юридичного процесу – порядок створення, реалізації і охорони права [1, с. 203].

Як відомо, серед усіх галузей права найбільш близьким до кримінального процесуального права є кримінальне право. Хоча правильніше було б сказати навпаки: найбільш близьким до кримінального права є кримінальне процесуальне право.

Виходячи з принципу розподілу сфер регулювання саме кримінальне процесуальне право є похідним від кримінального права, яке встановлює підстави та принципи кримінальної відповідальності, визначає діяння, що є кримінальними правопорушеннями, встановлює види покарання та інші заходи, що застосовуються за їх вчинення. У свою чергу, кримінальне процесуальне право містить ті процесуальні форми, в яких здійснюється вирішення питань кримінально-правового характеру.

Вказані галузі права регулюють різні види суспільних відносин, при цьому, кримінальні процесуальні відносини є засобом встановлення, зокрема й фактичного змісту кримінально-правових відносин.

Взаємозв'язок матеріальних і процесуальних норм забезпечує головна властивість права – його системність. Тільки спільно матеріальне і процесуальне право забезпечують регулятивну роль

права. Відносна самостійність матеріальних і процесуальних норм і в той же час їх взаємозалежність, за визначенням А. П. Гетьмана, обумовлена службовою роллю процесуальних норм відносно норм матеріальних і можливістю реалізації останніх через застосування процесуальних норм, являє собою критерій розмежування і водночас співвідношення названих норм [7, с. 26–27], що підтримується й іншими дослідниками.

Так, О.О. Юхно, розглядаючи аспекти співвідношення процесуальних і матеріальних норм, наголошує, що зміни і проблеми соціальних та економічних умов, нормотворчість у вигляді, наприклад, прийняття нового кримінального процесуального законодавства, іноді несинхронізовані і, цілком імовірно, настає ситуація, за якої законодавець створює матеріальний припис, але не встигає врегулювати порядок його процесуального забезпечення [8, с. 116] або, навпаки, як вказує О.О. Сидоренко, створює ситуацію коли «форма існує без змісту»: законодавець скасовує нормативний акт, що містить норми матеріального права, залишаючи при цьому чинними процесуальні норми [9, с. 65–66] чи створюючи процесуальний припис, уникає його належного матеріально-правового наповнення, про що вже йшлося вище.

Подібні ситуації підривають визначеність правового регулювання, порушуючи вимогу щодо передбачуваності вимог права, системності його норм, а відповідно і недотримання принципу розподілу сфер регулювання.

Отже, структурованість самого права, у тому числі і його поділ на матеріальне і процесуальне, а також особливості функціонування окремих галузей права, зокрема й кримінального процесуального, безпосередньо визначають необхідність дотримання принципів юридичного процесу, насамперед, у законотворчості, а також правозастосуванні.

Список використаних джерел

1. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права (методологічний аспект) : дис.... д-ра юрид. наук : 12.00.01, 12.00.02. Київ, 1998. 391 с.

2. Задоя К. П. Положення кримінального процесуального кодексу України 2012 року як орієнтири при підготовці проекту закону України про кримінальні проступки. *Адвокат*. 2012. № 10. С. 16–18.

3. Азаров Д. С. Упровадження категорії кримінального проступку: окремі концептуальні проблеми. Наукові записки НаУКМА. *Юридичні науки*. 2013. Т. 144–145. С. 129–133.

4. Гладун О. З. Інститут кримінальних проступків: елемент гуманізації законодавства України про кримінальну відповідальність

чи шлях до криміналізації суспільства? *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 6. С. 91–95.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України № 2617-VIII від 22.11.2018. *Голос України*. URL: <http://www.golos.com.ua/article/316343>.

6. Самбор М. А. Інститут кримінального проступку за законодавством України: вади та прогалини. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 392–400.

7. Гетьман А. П. Еколого-процесуальна правова теорія: проблеми становлення і розвитку : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.06. Харків, 1995. 32 с.

8. Юхно О. О. Окремі аспекти співвідношення норм кримінального процесуального і кримінального права у сучасних умовах застосування положень чинного Кримінального процесуального кодексу України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. № 3. С. 111–118.

9. Сидоренко О. О. Процесуальні норми права: поняття, особливості, різновиди : монографія. Харків : «Право», 2014. 192 с.

Неганов Віктор Вадимович,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

**ОСОБЛИВОСТІ НОВЕЛ ЗАКОНОДАВСТВА
ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ**

Природу злочину іноді умовно визначають як діяння, що посягає на «вертикальні» Боголюдські відносини, природні права людини, а природу всіх інших правопорушень як діянь, що посягають на «горизонтальні», похідні від «вертикальних» відносини. Вчинення деяких правопорушень лише опосередковано завдає шкоди об'єктам кримінально-правової охорони, у зв'язку із чим відповідні злочини іноді іменуються як «квазі-злочини». Адміністративні делікти, які посягають на власність, громадський порядок та громадську безпеку за своєю суттю не є управлінськими правопорушеннями. За вказаними підсистемами об'єктів посягань такі діяння деякі науковці пропонували трансформувати у кримінальні проступки [1; 2]. Інша частина науковців навпаки вважає, що кримінальне законодавство не потребує запровадження кримінальних проступків, обґрунтовуючи,